

P A T R O N A T
D'ESTUDIS HISTÒRICS
D'OLOT I COMARCA

(Annals 1996-1998)

p. 73-97

*Cronologia
del
procés
remança*

**Josep Canal i Roquet
M. Mercè Homs i Brugarolas**

La història de la població remença és, lamentablement, molt poc coneguda a Catalunya. A la Garrotxa, centre del conflicte remença, el coneixement del fet no passa de l'anècdota i fa indicada la publicació d'aquest article. La Garrotxa fou, precisament, la pàtria dels més alts dirigents d'aquest moviment social i, al mateix temps, escenari dels principals conflictes ocorreguts durant les revoltes de 1462-1472. Fou, la Garrotxa, a més, el lloc on es mantingueren les converses dels síndics remences per arribar a un acord amb el rei i poder arbitrar la famosa sentència de Guadalupe, l'any 1486.

És, certament, un tema complex, al qual molts historiadors, tant de fora de les nostres fronteres com del propi territori nacional, han dedicat llargues i denses pàgines. Pàgines que, malauradament, no han arribat al gran públic i que, per tant, es manté indiferent davant d'esdeveniments transcendentals de la història de Catalunya.

Resultat de nombrosos treballs d'investigació i d'anàlisi, publiquem ara una cronologia de tot el procés remença, des dels seus orígens fins a la sentència de Guadalupe.

Comencem l'enumeració cronològica per l'origen del problema, que no és altre que la revolta feudal, transformadora absoluta de l'estructura de la societat catalana.

Cada un dels enunciats del procés remença que detallem a continuació, pot ésser, per ell mateix, l'origen d'un treball monogràfic. Ens hem limitat,

però, a fer només l'extracte dels fets cabdals, amb l'objectiu que el lector pugui accedir al coneixement, al més succint i entenedor possible, d'un fet de tanta transcendència. Seguint aquesta metodologia, procedim a desgranar el llarg procés evolutiu del conflicte, fins a arribar a les violentes revoltes de les darreries del segle XV, que el culminen i que desemboquen en la ja citada Sentència de Guadalupe.

Hi ha, però, un altre fet destacat que ens impulsa a divulgar el fet remença: la mort del cabdill Francesc de Verntallat, ocorreguda ara fa uns 500 anys (tot i que, amb certesa documental, sigui impossible de fixar-la amb total exactitud).

La figura de Verntallat és, certament, excepcional. Marcada per una llarga i destacada participació en tots els esdeveniments del procés que ens ocupa, en la seva joventut assistí a l'empitjorament del secular problema remença (publicació de la constitució *Commemorantes*, totalment favorable als interessos dels senyors). També assistí a la formació dels sindicats pagesos, constituïts per alliberar-se de la servitud i dels mals usos. Visqué amb la seva esposa a Batet en un mas remença. Gran organitzador i estratègia, fou la peça clau perquè el conflicte entre senyors i pagesos tingués una conclusió favorable als darrers. Lentament, Verntallat s'anà convertint en el cap indiscutible dels remences. Ell enllaça, doncs, tots els moments cabdals del moviment camperol: el lideratge, a començaments de 1462; la victòria de la primera revolta remença; la defensa de la Muntanya entre les dues guerres remences; la resistència després de la derrota de Pere Joan Sala; i, finalment, la col·laboració en el compromís dels pagesos acceptant l'arbitratge reial i fent possible la firma de la Sentència a Guadalupe el 1486.

La lluita dels pagesos de remença catalans és considerada avui en dia per la historiografia com la primera revolta organitzada de pagesos europeus que assolí un resultat final positiu: l'abolició de la servitud. Així mateix, la Sentència Arbitral de Guadalupe es considera també el primer document institucional atorgat a Europa sobre l'alliberament dels serfs. Els motius per commemorar una efemèride (la del 500 anys de la mort del cabdill Verntallat) i el desplegament d'un llarg procés de lluita reeixida són, per tant, clars i oportuns.

BIBLIOGRAFIA DEL FET REMENÇA

ABADAL, Ramon d', *Dels visigots als catalans*, vol. 2, Barcelona, Edicions 62, 1970.

ALBERT, Pere, *Usatges de Barcelona i Commemoracions*. Ed. Josep Rovira i Armengol, Barcelona, 1933.

ALENTORN, Jordi, «Protagonistes del fet remença», *Verntallat*, 30 (1984).

ALTISENT, Agustí, «Un poble de la Catalunya Nova dels segles XI i XII. Espluga de Francolí de 1079 a 1200», *Anuario de Estudios Medievales*, 3 (1966).

ANGUERA DE SOJO, Oriol, *Dret especial a la comarca de Vic*. Conferències sobre varietats comarcals del Dret Català. Barcelona, 1934.

AVENTÍN, Mercè, «Dificultats materials i revolució en el camp entre 1350 i 1500», *Història de Catalunya*, vol. III, Barcelona, Salvat, 1978, p. 199-217.

BALAGUER, Víctor, *Bellezas de la Historia de Cataluña*, vol. I, Barcelona, Narciso Ramírez, 1853.

BALAGUER, Víctor, *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*, vol. III, Barcelona, Salvador Manero, 1862.

BATLLE, Carme, *La crisis social y económica de Barcelona a mediados del siglo XV*, 2 vol., Barcelona, CSIC, 1973.

BATLLE I PRATS, Lluís, «El rey católico y la ciudad de Gerona», *AIEG*, 7 (1952), p. 162-188.

BISSON, Thomas N., «Els grans Comtes-Reis (1137-1276)», *Història de Catalunya*, Barcelona, Oikos-Tau, 1983

BISSON, Thomas N., "El feudalismo en la Cataluña del siglo XII", *Estructuras feudales y feudalismo en el mundo mediterráneo*, Barcelona, Crítica, 1984.

BISSON, Thomas N., *Història de la Corona d'Aragó a l'Edat Mitjana*, Barcelona, Crítica, 1988.

BOFARULL I SARTORIO, M., «Levantamiento y guerra de Cataluña en tiempos de Juan II», *Colección de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón*, vol., 6, Barcelona, 1860.

BOFARULL, Antonio de, *Historia crítica (civil y eclesiástica) de Catalunya*, vol. VI, Barcelona, Juan Aleu y Fugarull, 1877.

BONNASSIE, Pierre, *Catalunya mil anys enrera*, 2 vol., Barcelona, Edicions 62, 1981.

BONNASSIE, Pierre, «La societat feudal catalana», *Girona dins la formació de l'Europa medieval*, Girona, Ajuntament, 1985, p. 55-62.

BONNASSIE, Pierre, *Del esclavismo al feudalismo en Europa occidental*, Barcelona, Crítica, 1992.

CALMETTE, Joseph, *Louis XI, Juan II et la revolution catalane (1461-1473)*, Toulouse, 1903.

CAMPS i ARBOIX, Joaquim, *La reivindicació social dels remences*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1960.

- CAMPS i ARBOIX, Joaquim, *Verntallat, cabdill dels remences*, Barcelona, Aedos, 1955.
- CANAL i MORELL, Jordi, «Francesc de Verntallat i els historiadors catalans del segle dinovè», *L'Olotí*, 364 (28 agost 1986), p. 9-11.
- CANAL i MORELL, Jordi, «El conflicte remença vist pels historiadors dels segles XIX i XX», *Revista de Girona*, 118 (1986), p. 57-63.
- CANAL i ROQUET, Josep, «La Vall dels remences: Hostoles, segle XII», *Quadern de treball. Associació Arqueològica de Girona*, 6 (1985).
- CANAL i ROQUET, Josep, «Una comissió del rei Joan II al seu capità general de les Muntanyes de Bas, Francesc de Verntallat (3 de maig de 1470)», *Verntallat*, 30 (1984).
- CANAL i ROQUET, Josep, «Els remences a les Valls d'Hostoles i d'Amer», *Revista de Girona*, 118 (1986), p. 50-56.
- CANAL i ROQUET, Josep, i HOMS BRUGAROLAS, M. Mercè, «Els remences i la Sentència Arbitral de Guadalupe», *Atles d'Història de Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1995, p. 134-135.
- CANAL i ROQUET, Josep, i HOMS BRUGAROLAS, M. Mercè, «Verntallat i la «Muntanya» remença», *L'Avenç*, 202 (1996).
- CARRÈRE, Claude, *Barcelona 1380-1462. Un centre econòmic en època de crisi*, 2 vol., Barcelona, Curial, 1977-1978.
- CAULA, Francesc, *El règim senyorial a Olot*, Olot, La Tradició Catalana, 1935.
- CAULA, Francesc, «Un hidalgo montañés», *Pyrene* (1954).

CAULA, Francesc, *Les parròquies i comuns de Santa Eulàlia de Begudà i Sant Joan Les Fonts. (Notes Històriques)*, Sant Joan les Fonts, 1930.

CAULA, Francesc, «De la guerra dels remences. La Casa d'en Corona a Bianya», *Recull d'articles i treballs*, vol. I, Sant Joan les Fonts, Ajuntament, 1983, p. 81-90.

CHÍA DE, Julián de, *Bandos y bandoleros en Gerona*, 3 vol., Girona, 1888-1890.

COLL i JULIÀ, Núria, *Dña. Juana Enríquez, lugarteniente real en Cataluña, 1461-1468*, Madrid, CSIC, 1953.

COROLEU i INGLADA, José, *El feudalismo y la servidumbre de la gleba en Cataluña*, Girona, Associació Literària de Girona, 1878.

COROLEU i INGLADA, José, *El código de los usajes de Barcelona*, Barcelona, 1926.

COTS i GORCHS, Jaume, *Consuetudines Diocesis Gerundensis*, Barcelona, Casulleras, 1929.

CUVILLIER, Jean Pierre, «Una societat en crisi: la sagrera, la parròquia i el castell de Taradell després de la Pesta Negra (1352-1365)», *Ausa*, LXVI-LXVII (1970), p. 223-241.

CUVILLIER, Jean Pierre, «Les communautés rurales de la Plaine de Vich (Catalogne) aux XIII et XIVe siècles», *Mélanges de la Casa de Velázquez*, 4 (1968), p. 73-104.

DANÉS i TORRAS, J., «Olot en temps dels remences», *Història d'Olot*, vol. VI, Olot, Ajuntament, 1982, p. 915-971.

FELIU i MONTFORT, Gaspar, «El pes econòmic de la remença i dels mals usos», *Anuario de Estudios Medievales*, 22 (1992), p. 145-160.

FERRER i MALLOL, M. Teresa, «El patrimoni reial i la recuperació dels senyorius jurisdiccionalen en els estats catalano-aragonesos a la fi del segle XIV», *Anuario de Estudios Medievales*, 7 (1970-1971), p. 351-451.

FITA i COLOMÉ, Fidel, *Lo Papa Benet XIII y los pagesos de remença*, Barcelona, La Renaixença, 1875.

FITA i COLOMÉ, Fidel, *Los reys d'Aragó i la Séu de Girona, des de l'any 1462 fins al 1482*, Barcelona, La Renaixença, 1878.

FONT i RIUS, Josep M., *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, 2 vol., Madrid-Barcelona, CSIC, 1969-1983.

FONT i RIUS, Josep M., *Orígenes del régimen municipal de Cataluña*, Madrid, 1946.

FONT i RIUS, Josep M., *Franquicias urbanas medievales de la Cataluña Vieja*, Barcelona, 1960.

FORT i MELIÀ, Concepció, «La Diputación de Cataluña y los payeses de remensa; La Sentència Arbitral de Barcelona (1463)», *Homenaje a Jaime Vicens Vives*, vol. 1, Barcelona, 1965, p. 431-444.

FREEDMAN, Paul H., «La condition des paysans dans un village catalan du XIII siècle», *Annales du Midi*, 94 (1982), p. 231-244.

FREEDMAN, Paul H., «Peasant servitude in the thirteenth century», *Estudi General*, 5-6 (1985-1986), p. 437-445.

(Cronologia del procés remença)

FREEDMAN, Paul H., «Catalunya Nova i Catalunya Vella a l'Edat Mitjana: dues Catalunyaes?», *Revista de Girona*, 118 (1986), p. 32-35.

FREEDMAN, Paul H., *Assaig d'història de la pagesia catalana (s. XI-XV)*, Barcelona, Edicions 62, 1988.

FREEDMAN, Paul H., *Els orígens de la servitud pagesa a la Catalunya Medieval*, Vic, Eumo, 1993.

FREEDMAN, Paul H., «Cowardice, Heroism and the Legendary Origins of Catalonia», *Past & Present*, 121 (1988), p. 3-28.

GOLOBARDES i VILA, Miquel, *Els remences dins del quadre de la pagesia catalana fins al S. XV*, 2 vol., Biblioteca Palau de Peralada, 1970-1973.

GRAHIT i PAPELL, Emili, «El sitio de Gerona de 1462», *Revista de Gerona*, 3 (1879), p. 178-179 i 213-224.

GRAHIT i PAPELL, Emili, «El cardenal Margarit», *Revista de Gerona*, 9 (1885), p. 8-272.

HILLGARTH, J.N., *The Spanish kingdoms, 1250-1516*, 2 vol., Oxford, 1978. En castellà: *Los reinos hispánicos y los Reyes Católicos*, Barcelona, 1978-1984.

HILTON, Rodney H., *Siervos liberados. Los movimientos campesinos medievales y el levantamiento inglés de 1381*, Madrid, Siglo XXI, 1982.

HILTON, Rodney H., «Revueltas campesinas y la desintegración del feudalismo», *Rebelión campesina y cambio social*, Barcelona, Crítica, 1978.

HINOJOSA, Eduardo de, *La pagesia de remença a Catalunya*, Barcelona, 1902.

- HINOJOSA, Eduardo de, «La servidumbre en Cataluña durante la Edad Media», *Obras*, vol. I, Madrid, 1948.
- HINOJOSA, Eduardo de, *Le servage en Catalogne*, París, 1902.
- HINOJOSA, Eduardo de, «El régimen señorial y la cuestión agraria en Cataluña durante la Edad Media», *Obras*, vol. II, Madrid, 1955, p. 290-292.
- LEWIS, Archibald, *The development of Southern French and Catalan Society, 718-1050*, Austin, 1965.
- MANS i PUIGARNAU, Jaime, *Las clases serviles bajo la monarquía visigoda y en los estados cristianos de la Reconquista Española*, Barcelona, 1928.
- MARQUÈS, Josep M., «Vilobí d'Onyar a través del capbreu de Ramon Malars», *Estudis d'Història Agrària*, 5 (1985), p. 27-52.
- MARTÍNEZ FERRANDO, Jesús Ernesto, *Pere de Portugal «rei dels catalans»*, Barcelona, 1936.
- MASIÀ DE ROS, Ángeles, *Gerona en la Guerra Civil en tiempos de Juan II*, Barcelona, CSIC, 1943.
- MIRAMBELL i ABANCO, Antoni, *L'emfiteusi en el Dret Civil de Catalunya*, Tesi Doctoral, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1981.
- MONSALVATJE i FOSAS, Francisco, *Els remences*, Palafrugell, 1908.
- MONSALVATJE i FOSAS, Francisco, *Colección diplomática del Condado de Besalú*, vol. III (Tom XIII de les *Noticias históricas...*), Olot, J. Bonet, 1906.

MONTAGUT, Tomàs de, «La sentència arbitral de Guadalupe de 1486», *L'Avenç*, 93 (1986), p. 54-60.

MUTGÉ VIVES, Josefa, *La ciudad de Barcelona durante el reinado de Alfonso el Benigno (1327-1336)*, Madrid-Barcelona, CSIC, 1987.

NADAL i FARRERAS, Joaquim, i WOLFF, Philippe, *Història de Catalunya*, Barcelona, Oikos-Tau, 1983.

NEGRE y PASTELL, Pelayo, *Evolución del régimen de propiedad en Cataluña y singularmente en la diócesis de Gerona*, Barcelona, 1921.

NEGRE y PASTELL, Pelayo, i MIRAMBELL i BELLOC, Enrique, «Sentència Arbitral...» *AIEG*, V (1950), p. 237-263.

PAGÈS i PONS, Joan, *Les Preses i el monestir de Sant Benet de Bages*, vol., II, Olot, Alzamora, 1984.

PAGÈS i PONS, Joan, «Els remences», *Verntallat*, 30 (1984).

PAGÈS i PRATS, Narcís, *Los pagesos de Remensa. Discurso...*, Girona, P. Torres, 1882.

PELLA y FORGAS, José, *Historia del Ampurdán*, Olot, Aubert, 1980.

PISCORSKY, Wladimiro, *El problema de la significación y del origen de los seis malos usos en Cataluña*, Barcelona, 1929.

PLADEVALL, Antoni, «La disminució del poblament a la plana de Vich a mitjans del S. XIV», *VI Assemblea d'Estudis Comarcals*, Vic, 1962, p. 23-35.

- PONS i GURI, Josep M., «Un fogatjament desconegut de l'any 1358», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XXX (1964), p. 323-498.
- PONS i GURI, Josep M., «Senyors i Pagesos», *Història de Catalunya*, vol. 3, Barcelona, Salvat, 1978, p. 127-140.
- PONS i GURI, Josep M., *Les col·leccions de costums de Girona*, Barcelona, Fundació Noguera, 1988.
- PONS i GURI, Josep M., «Relació jurídica de la remença i els mals usos a les terres gironines», *Revista de Girona*, 118 (1986), p. 36-43.
- PORTELLA, Jaume; SANZ, Antoni i BRUGADA, Teresa, «El cas de la Vall d'Aro (1486): un pacte de senyors enmig de pagesos miserables?», *Revista de Girona*, 118 (1986), p. 44-49.
- PRAT DE LA RIBA, Enric, «Els pagesos de remença», *Revista Jurídica de Cataluña*, XII-XIII (1906), p. 129-138 i 257-264.
- PRUENCA i BAYONA, Esteban, *El dominio territorial del monasterio de Santa María de Amer (siglos IX-XIV)*, Tesi doctoral, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1966.
- PRUENCA i BAYONA, Esteban, *El manso de la Pruencia (1283-1588)*, Tesi de llicenciatura, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1962.
- REGLÀ, Joan, «La crisi demogràfica, econòmica i social», *Història de Catalunya*, Barcelona, Aedos, 1969, vol. I.
- RIQUER, Borja de, *Lliga Regionalista: la burgesia catalana i el nacionalisme (1898-1904)*, Barcelona, Edicions 62, 1977.

RIU, Manuel i SEGRET, Manel, «Una villa señorial catalana en el siglo XV. Sant Llorenç de Morunys», *Anuario de Estudios Medievales*, 6 (1969), p. 345-409.

RIU, Manuel, «La feudalització del camp català», *Cuadernos de historia económica de Cataluña*, 19 (1978), p. 29-46.

ROVIRA i VIRGILI, Antoni, «Ferran II el Catòlic i els remences», *La Publicitat* (1935).

ROVIRA i VIRGILI, Antoni, *Història de Catalunya*, vol. VI i VII, Gran Enciclopèdia Basca, 1978.

ROVIRA i VIRGILI, Antoni, *Història Nacional de Catalunya*, vol., VI, Barcelona, Pàtria, 1934.

RUBIO y CAMBRONERO, Ignacio, *La Diputació del General de Catalunya en los siglos XV y XVI*, Diputació de Barcelona, 1950.

SALES, Núria, «1486. Triomf del mas sobre el castell?», *Revista de Catalunya*, 13 (1987), p. 53-63.

SALRACH, Josep M., *Història dels Països Catalans. Vol.I: Dels orígens a 1714*, Barcelona, Edhasa, 1980.

SAMPERE i MIGUEL, Salvador, *Barcelona, son passat, present i avenir*, Barcelona, 1879.

SAMPERE i MIGUEL, Salvador, *L'alsament de Mieres*, Barcelona, 1879.

SAMPERE i MIGUEL, Salvador, *Barcelona en 1492*, Barcelona, 1893.

SANZ, Antoni L., «La pabordia d'Aro de la Catedral de Girona, 1180-1343", *Estudi General*, 5-6 (1985-86), p. 419-436.

SERRA i CLOTA, Assumpta, «Evolució social i jurídica dels pagesos», *La comunitat rural a la Catalunya Medieval: Collsacabra (s.XIII-XIV)*, Vic, Eumo, 1990, p. 131-148.

SERRA i PUIG, Eva, «El règim feudal català, abans i després de la Sentència Arbitral de Guadalupe», *Recerques*, 10 (1980), p. 17-32.

SERRA i PUIG, Eva, *Pagesos i senyors a la Catalunya del s. XVII. Baronia de Sentmenat*, Barcelona, Crítica, 1988.

SERRA i PUIG, Eva, «El 500è aniversari de la Sentència de Guadalupe: els usos polítics d'una commemoració», *Revista de Girona*, 118 (1986).

SERRA i PUIG, Eva, «El règim senyorial: recomposició del sistema feudal», *L'Avenç*, 26 (1980), p. 35-41.

SERRA i PUIG, Eva, «Per una cronologia i interpretació de la crisi del segle XVIII», *Terra, treball i propietat. Classes agràries i règim senyorial als Països Catalans*, Barcelona, Crítica, 1986, p. 214-246.

SERRA i RÀFOLS, Elías, *Fernando el Católico y los payeses de remensa*, Lleida, 1925.

SERRA i RÀFOLS, Elías, «L'actuació de Ferran II al camp català», *La Publicitat* (1935).

SOBREQUÉS i CALLICÓ, Jaume, «Ferran II i la política de redreçament», *Història de Catalunya*, vol. III, Barcelona, Salvat, 1978.

SOBREQUÉS i CALLICÓ, Jaume, «La crisi social agrària de la Baixa Edat Mitjana: Els remences», *II Curs d'Història de Catalunya*, Barcelona, 1978.

SOBREQUÈS, Santiago, i Sobrequés, Jaume, *La Guerra Civil catalana del segle XV*, 2 vol., Barcelona, Edicions 62, 1973.

SOLÀ-MORALES i ROSSELLÓ, J.M. de, «El matrimoni de Verntallat, su descendencia y su círculo familiar», *AIEG*, XXII (1974-75), p. 395-425.

SOLDEVILA, Ferran, «Ferran el Catòlic i la qüestió dels remences», *Revista de Catalunya*, VII (1927).

SOLDEVILA, Ferran, «La guerra contra Joan II», *Història de Catalunya*, vol. 2, Barcelona, Alpha, 1963.

TORRENT i ORRI, Rafael, *Genealogía y significación de Francisco de Verntallat*, Olot, 1953.

TREPPO, Mario del, *Els mercaders catalans i l'expansió de la corona catalano-aragonesa*, Barcelona, Curial, 1976.

VALLS i TABERNER, Ferran, i SOLDEVILA, Ferran, *Història de Catalunya*, vol. II, Barcelona, Selecta, 1968.

VALLS i TABERNER, Ferran, «La Cort comptal barcelonaise», *Revue Historique du Droit Français et Étranger*, París.

VICENS i VIVES, Jaime, «La guerre de liberation paysane au Catalogne a la fin du XVe siècle», *Congrès International des Sciences Historiques. Zurich*, París, 1938.

VICENS i VIVES, Jaime, *Política del Rey Católico en Cataluña*, Barcelona, 1940.

VICENS i VIVES, Jaume, «La política de Ferran II durant la guerra remença», *Estudis Universitaris Catalans*, XVIII (1933).

VICENS i VIVES, Jaume, «Ferran II alliberador dels pagesos catalans», *La Publicitat* (1935).

VICENS i VIVES, Jaume, «Uns aclariments sobre el factor nacional i el problema remença a la Catalunya de Ferran II», *La Publicitat* (1935).

VICENS i VIVES, Jaime, *Historia de los remensas (en el siglo XV)*, Barcelona, Vicens Vives, 1978.

VICENS i VIVES, Jaime, *El gran sindicato remensa*, Madrid, 1954.

VICENS i VIVES, Jaume, *Ferran II i la ciutat de Barcelona, 1479-1516*, 2 vol., Barcelona, Tipografia Emporium, 1936.

VICENS i VIVES, Jaume, *Notícia de Catalunya*, Barcelona, Destino, 1975.

VICENS i VIVES, Jaume, *Obra dispersa*, vol. I, Barcelona, Vicens Vives, 1967.

VICENS i VIVES, Jaume, *Els Trastàmars: El segle XV*, Barcelona, Vicens Vives, 1956.

VILÀ, VALENTÍ, Joan, *El món rural a Catalunya*, Barcelona, 1973.

VILAR, Pierre, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, 4 vol., Barcelona, Edicions 62, 1973.

CRONOLOGIA DEL PROCÉS REMENÇA

Població calculada en 250.000 habitants

Ramon Borrell	1000	La Cort Judicial és la garantia dels pagesos.	Gran part dels petits pagesos són gent lliure i protegida pel comte
Berenguer Ramon I	1030	Debilitació del poder comtal. Independència dels nobles.	Els petits pagesos van perdre la terra i la llibertat.
	1030-60	Revolta feudal. De la vegueria a la senyoria banal.	Els nobles usurpen el poder. El ban senyorial serà la nova llei a les senyories. Establiment de les senyories feudals. Primers abusos i mals usos.
		Feudalització de l'Església	L'alt clergat s'incorpora plenament al món feudal.
Ramon Berenguer I	1057	Fonaments de l'estat feudal. Els termes dels castells són microestats sobirans.	Pactes comte / noble. El comte cedeix la potestat dels castells. Els pagesos queden en mans dels senyors i han de cercar protecció.
	1070	Compilació parcial dels <i>Usatges de Barcelona</i> . Primeres constitucions de Pau i Treva.	L'Església intenta protegir les parts dèbils de la societat.
Ramon Berenguer III	1100	Documents de venda dels masos afegixen la clàusula: "...amb homes i dones que els habiten..."	Servitud de la gleba. Establiment de fet. Es van generalitzant els mals usos. Els pagesos són considerats part integrant del predi que treballen.
	1118	Es reconquesta part de la Catalunya Nova.	La colonització es fa establint pagesos en règim de major llibertat.
Ramon Berenguer IV	1137	Confederació de Catalunya i Aragó.	Cada país conserva les seves lleis, furs i institucions.
	1149	Fi de la reconquesta de la Catalunya Nova.	Els senyors a la Catalunya Vella endureixen la situació dels seus pagesos, impedit l'èxode.

Ramon Berenguer IV	1150	Compilació definitiva dels <i>Usatges de Barcelona</i> .	Servitud de la gleva. Establiment de dret. Reconeixement legal de l'adscripció dels homes i dones a la terra que treballen i dels mals usos de la intestia, exorquia i cugucia.
	1150- 1200	Dominis comtals. Crisi de les franqueses.	Els funcionaris comtals extorsionen i maltracten els camperols del comte i s'exigeixen nous mals usos en els dominis del comte-rei.
Alfons I El Cast	1170	Els senyors fan figurar en els documents de venda de masos la clàusula: "...amb redempcions d'homes i dones..."	Remença de fet. Establerta pel costum. General implantació de la remença i dels mals usos en els masos.
		Els camperols han de signar documents de fidelitat i encomanació al seu senyor.	En ells es fa constar que els seus cossos, descendents i possessions pertanyen al seu senyor.
	1173	Constitució de Pau i Treva de Fontdarella: <i>De les divinals...</i>	El comte intenta protegir els pagesos i els seus béns dels abusos senyorials.
	1188	Corts de Girona. Els nobles s'oposen al comte-rei.	La noblesa aconsegueix que el comte-rei faci marxa enrera.
Pere I el Catòlic	1192	Const. de Pau i Treva (Barbastre): <i>Alfons per la gràcia de Déu...</i>	Pau i Treva tradicional. El comte-rei cedeix davant la pressió de la noblesa.
	1198	Const. de Pau i Treva (Barcelona): <i>Aquesta és la pau...</i>	Prohibit comprar béns de pagesos sense permís del seu senyor.
	1200	Const. de Pau i Treva (Barcelona): <i>De les divinals...</i>	No protegeix els pagesos que s'escapen de la senyoria.
	1202	Corts de Cervera: <i>En l'any de Nostre Senyor...</i>	El comte-rei no intervindrà si els senyors maltracten els seus pagesos. És el dret de maltractar, d'empresonar i apropiar-se dels seus béns.
	1210	Corts de Barcelona: <i>Car dignament...</i>	No es poden comprar béns de pagesos sense permís del senyor principal.

	Els documents senyorials no fan distinció entre drets dominicals, feudals, abusos i mals usos.	La confusió legal entre serfs i no-serfs augmenta l'opressió sobre tots.
Jaume I	1214 Constitució del cardenal Pere: <i>A Honor de Déu...</i>	La Pau i Treva, en els dominis dels cavallers, solament es pot aplicar amb el seu consentiment.
	1218 Const. de Pau i Treva (Vilafranca): <i>A Honor de Déu...</i>	No protegeix els pagesos que s'escapen de la senyoria.
	1225 Const. de Pau i Treva (Tortosa): <i>En nom de Jesucrist...</i>	No protegeix els pagesos que s'escapen de la senyoria.
	1250 Commemoracions de Pere Albert.	Compilació del dret consuetudinari que fixa la condició jurídica dels pagesos de remença.
	1270 Perfeccionament de l'organització de les senyories banals.	Control estricte de la renda de la terra, dels serveis i les servituds personals.
Pere II	1283 Corts de Barcelona. Constitució: <i>En les terres o llocs...</i>	Remença de dret. No es pot traslladar el domicili a llocs reials. Redempció obligatòria dels pagesos que canvien de domicili a la Catalunya Vella.
	1283 Constitució: <i>Confirmam...</i>	Confirmació del dret de maltractar (1202).
	1283 Constitució: <i>Restituim encara...</i>	Restitució del mer i mixt imperi als senyors que l'haguessin tingut anteriorment.
Alfons II	1289 Corts de Montsó: Constitució: <i>Ordenam e statuim...</i> Consolidació de les senyories baronials.	Ampliació de la remença obligatòria als "joves homs" (pagesos sense mas).
Jaume II	1291 Corts de Barcelona. Constitució: <i>Null hom...</i>	L'home propi no es pot fer d'altre senyor, sense consentiment del seu.
	1299 Corts de Barcelona. Constitució: <i>Ordenam que quiscum...</i>	Exclusió de lliure circulació als remences.

Jaume II	1321	Corts de Girona. Constitució: <i>Statuim e ordenam...</i>	Els oficials reials no protegiran els remences, excepció feta dels redimits. Els pagesos no podran reclamar, contra els seus senyors, als tribunals públics.
		Documents d'homenatge de fidelitat dels remences.	Figura una nova clàusula per la qual es comprometen a no entrar en castell, vila, ciutat o lloc privilegiat, per habitar-hi, sense llicència del senyor.

La població de Catalunya es calcula en 500.000 habitants.

Alfons III	1333	Lo mal any primer. Comença l'època de les calamitats.	Carestia, fam i penúries successives. Males collites.
	1339	Pragmàtica: <i>Reverendo in Cristo...</i>	Els homes propis de l'Església no es poden eximir de la servitud, encara que passin a llocs reials.
Pere III el Cerimoniós	1348	Gran pesta negra. Primera epidèmia.	Gran mortaldat en ciutats i llocs rurals. Molts masos són abandonats per la mort dels seus habitants (masos rònecs). Els senyors recuperen el domini directe.
	1350	Corts de Perpinyà.	Greuges presentats pels senyors.
	1358	Plaga de la llagosta. Fam i carestia. <i>Consuetudines Diocesis Gerundensis.</i>	Compilació de costums en la diòcesi de Girona. Recull les qüestions sobre homes propis, redempció personal i mals usos.
	1362	Pesta. Mortaldat dels infants.	Reacció senyorial: consciència de la disminució de les rendes. Els senyors fan nous establiments dels masos servils abusant dels seus privilegis.
	1365	Nous establiments dels "masos rònecs".	Per aconseguir un nou establiment el pagès ha d'acceptar les exigències senyorials.
	1370	<i>Jurisdicció de Pedralbes.</i>	Compilació de costums. Recull el dret de maltractar.

Pere III el Cerimoniós	1370	Concili de Tarragona.	No es poden conferir ordes sagrats als remences.
	1371	Pesta. Mortaldat dels mitjans.	
	1379- 86	Aparició dels primers pagesos revolucionaris.	Posició agressiva i recalcitrant de F. Eiximenis contra els remences.
Joan I	1391	Inici del canvi sobre la política envers els remences. S'intenta abolir les exaccions servils.	Els pagesos diuen "el temps de la servitud ja ha passat". Són conscients que la seva consideració servil es va degradant.
Martí l'Humà	1402	Lletra de la reina Maria al papa Benet XIII. El rei tracta de recuperar les jurisdiccions cedides.	Denuncia les abominables servituds practicades sobre els camperols. Els pagesos volen tornar a la jurisdicció reial.
	1410- 12	Interregne. Compromís de Casp. Elecció de Ferran I.	Puja al tron la dinastia castellana dels Trastàmara.
Ferran I d' Antequera	1413	Corts de Barcelona. Constitució: <i>Com a molts...</i> El senyor pot fer "foragitar de Pau i Treva" el pagès que abandoni el mas.	Gran malestar en el camp. Es planten creus, es caven fosses i altres senyals de mort. S'aplicarà la llei a qui provoqui danys en els béns feudals o emfitèutics.
Alfons IV el Magnànim	1432	Corts de Barcelona. Constitució: <i>Commemorantes...</i>	La llei atorga als senyors el dret d'apoderar-se immediatament dels béns immobles dels pagesos que abandonin la finca.
	1439	<i>Consuetudines Diocesis Gerundensis.</i>	Compilació del jurista Mieres que recull: els mals usos, la redempció personal i el dret de maltractar. Mieres es va manifestar sempre a favor dels remences.
	1442	Perfeccionament dels capbreus a les senyories feudals.	Recullen amb gran precisió jurídica l'existència de les servituds pageses.
	1448	Provisió del rei.	Permet reunions de pagesos per tractar de la supressió dels mals usos.

Alfons IV el Magnànim	1448-49	Constitució dels sindicats pagesos.	Tenien per objecte recaptar fons i repartir "talls" per l'abolició dels mals usos. El sentiment d'una total humiliació ofega la comunitat remença.
	1450	Els pagesos presenten demanda contra els senyors.	El rei accepta i convoca els senyors. Reacció negativa d'aquests.
	1455	Decret reial. <i>Sentència interlocutòria</i> .	Suspèn la prestació dels mals usos. Els pagesos recobren la llibertat esperada.
	1457	El rei revalida la sentència de 1455.	Els senyors reaccionen fent un front comú i ignoren la sentència.
	1460	Corts de Lleida. Creació del Consell del Principat.	S'atribueix majors funcions de sobirania, en detriment de les reials.
Joan II	1461	Capitulació de Vilafranca. El príncep de Viana, lloctinent.	El rei Joan no pot entrar a Catalunya.
		El príncep de Viana, favorable als remences. Mort del príncep de Viana. El príncep Ferran, lloctinent.	Decreta l'observança de la suspensió dels mals usos.
		Creix l'enfrontament entre pagesos i senyors.	Els senyors volen cobrar els mals usos. Els pagesos no volen pagar ni els censos.
	1462	El Consell del Principat acorda aixecar un exèrcit contra els pagesos.	Proposta del comte de Pallars, cap de la facció més radical dels senyors.
		Comencen els aldarulls i la violència a la Muntanya.	Conflictes en la zona dura: Hostoles, Santa Pau, Bas i Castellfollit.
		Projecte de concòrdia presentat per la Diputació del General.	Intenta trencar l'aliança entre el rei i els pagesos de la Muntanya.
	La reina i el príncep Ferran surten cap a Girona.	Intenten arranjar el conflicte remença i també cercar refugi en un lloc segur.	
	Aliança definitiva entre monarquia i remences.	La reina encomana les reials banderes a Francesc de Verntallat.	

	Trencament entre la Diputació del General i el Rei.	El comte de Pallars ataca Girona. La reina es refugia a la Força Vella.
1462	PRIMERA REVOLTA REMENÇA I GUERRA CIVIL	Verntallat i els remences al costat del rei, esperant que faci justícia.
	La Diputació declara els remences de la Muntanya enemics de la terra.	Durant la guerra, la Muntanya serà un baluard inexpugnable.
1472	Verntallat organitza eficaçment els remences de la Muntanya. Fi de la guerra. Els remences, en el bàndol guanyador.	El rei Joan no soluciona el problema remença.
Joan II	1474 Creació del Vescomtat d'Hostoles: Verntallat, vescomte. Reunió del capítol de la Seu de Girona.	Un estat remença a la Muntanya, a l'objecte de crear una zona de seguretat. Els pagesos han d'abonar els drets que pagaven abans de la demanda de llibertat.
	1475 Fets de Corçà i Constantins. Reunió del capítol de la Seu de Girona.	Radical posició de Verntallat a favor dels remences. Excomunió dels remences.
	1476 Decret de Ferran, primogènit.	Allibera de servituds els remences de la Muntanya dependents de Verntallat.
	1479 El cardenal Margarit fa una proposició al capítol de la Seu de Girona per solucionar els mals usos.	El capítol refusa la proposta de Margarit.
Ferran II	1480 Els sectors més radicals de l'Església endureixen la seva postura.	Els abats de Ripoll, Banyoles, Besalú i el capítol de la Seu de Girona volen cobrar censos i altres drets endarrerits.
	1481 Barcelona. Constitució <i>Com per lo Senyor...</i>	Restabliment dels mals usos en declarar-se inconstitucional la Sentència de 1455.
	1483 Més agitació en el camp remença. Verntallat controla la Muntanya.	Salvaguarda del rei autoritzant reunions de pagesos. Tenen en el seu poder castells i tenen el quarter general al d'Hostoles.

Ferran II	1484- 85	SEGONA REVOLTA REMENÇA: Pere Joan Sala.	Inicialment, t'èxit. Però és derrotat a Llerona i executat a Barcelona.
	1485- 86	Verntallat controla els castells de la Muntanya; situació de bel·ligerància passiva. Els caps remences celebren moltes reunions.	Situació desfavorable dels remences després de la derrota de Sala. Els remences, a Amer, accepten l'arbitratge reial des d'una posició de força.
	1486	Sentència arbitral de Guadalupe, dictada pel rei Ferran II.	Abolició de la servitud de la gleba, dels mals usos, redempció personal i del dret de maltractar...

És la primera revolta organitzada de pagesos europeus que triomfa i acaba amb una disposició reial que aboleix les servituds.